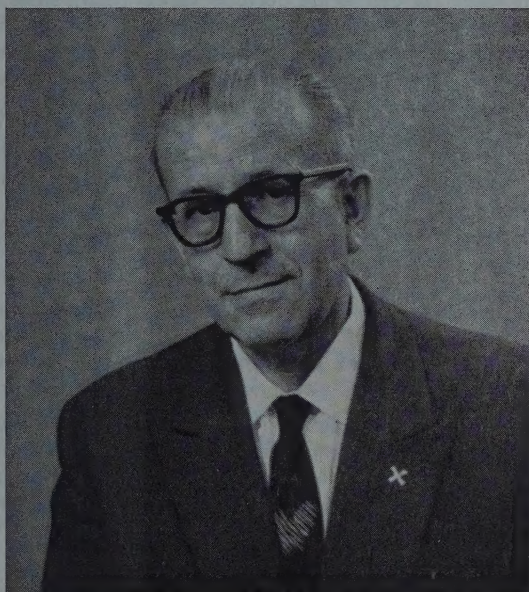
SINT LUCAS TIJDSCHRIFT

1969 Nr 3

INHOUD :

in memoriam

DE GENEESHEER

Roger VAN GRUNDERBEECK.

22-3-1912 — 24-4-1969

IN MEMORIAM

Roger VAN GRUNDERBEECK

22-3-1912 — 24-4-1969

Op 24 April ll. heeft onze vriend en hoofdredacteur van ons tijdschrift, Roger VAN GRUNDERBEECK, ons verlaten.

Dit kwam als een pijnlijke verrassing voor hen, die hem nog ontmoet hadden in de vergaderingen van de Beheerraad in Maart en April. Na een lange periode van immobilisatie, waarin hij zich nochtans actief was blijven bezig houden met Sint Lucas en Medicus Mundi, was hij, nog wel verzwakt, onder ons teruggekomen opgeruimd, bezield en ijverig. Met vurigheid benutte hij een gesprek over « Broederlijk Delen » om nog eens te pleiten voor de medikale activiteit in de Derde Wereld. Gods wegen zijn ondoorgrondelijk. Wij zijn getroffen door het vroege heengaan van deze vader van een talrijk gezin. Was het wellicht niet het voorgevoel van zijn kort leven dat hij het juist daarom zo volledig en intens ten dienste stelde van God en de mensen ?

Zo is zijn leven dan ook werkelijk geweest.

Reeds in het Collège St. Michel (Brussel), waar hij een schitterend student was, gaf hij zich volledig aan de katholieke studentenbeweging.

Aan de universiteit te Leuven (1930-1937) was hij zowel een joviale student als een vrijmoedig kristen. Hij werkte mee aan verschillende geneeskundige « revues » die beroemd zijn gebleven, doch tevens overtuigd dat de toekomstige dokters meer moeten zijn dan loutere technici van de gezondheid was hij ijveraar voor het Cercle Médical Saint-Luc.

Het was het tijdperk waarin Paus Pius XI allen opriep om de boodschap van het evangelie aan alle volkeren te brengen, én. ons land gestimuleerd door de oproep van Pierre RIJCKMANS activeerde zijn beschavingswerk in Afrika. Gediplomeerd in 1937, beslist Roger, samen met zijn toekomstige vrouw, zich ten dienste te stellen van de congelese katholieke missieziekenhuizen. Om zich beter voor te bereiden tot deze taak volgde hij de tropische geneeskunde in Antwerpen en deed hij een jaar internaat in de chirurgie bij Prof. DEBAISIEUX.

In november 1938 vertrekken de jonggehuwden naar Congo. Bij zijn aankomst in Leopoldstad, wordt Roger aangeduid voor het kleine hospitaal en het melaatsenkamp van Bwamanda (Ubangi), waar hij de allereerste dokter zal zijn.

Alles droeg er toe bij om zijn taak aldaar zeer zwaar te maken: de plaats was afgelegen, de installaties primitief, en van zodra de oorlog in 1940 begon werd elke bevoorrading afgesneden. Om deze taak aan te kunnen moest men over zijn edelmoedigheid, zijn optimisme en zijn bekwaamheid beschikken.

Wat hij bezat aan geloof, hart en wetenschap had hij veil voor deze arme en primitieve broesbewoners. Zo was hij gehecht aan deze streek en deze mensen dat hij er wenste naar terug te keren na zijn verlof in 1946. De omstandigheden waren nu gunstiger en hij zou er het hospitaal verder kunnen uitbreiden. Hij vertrok met vrouw en kinderen voor een nieuwe term van drie jaar. Toen hij in 1950 Bwamanda verliet beschikte zijn jongere opvolger er over een goed gestructureerde geneeskundige organisatie voorzien van gevormd personeel.

Van 1951 tot 1957 bestuurt Roger VAN GRUNDERBEECK het missieziekenhuis van de Witte Paters te Fataki dat opgericht werd met de hulp van de A. M. M., de missie-filiale van Sint Lucas. Dit ziekenhuis, gelegen in een gezonde streek, was groter en beter uitgerust dan dat van Bwamanda. Het werk was er aanzienlijker, maar de materiële omstandigheden maakten het uiteindelijk lichter dan in Ubangi.

Bizondere aandacht schonk Roger aan het ontwikkelen van een net van dispensaria. Het was in die vele jaren bij hem doorgedrongen dat zorgen aan individuele zieken verstrekt tot geen duurzaam resultaat kon leiden indien hij als geneesheer niet tevens het gezondheidspeil van de gehele bevolking kon omhoog brengen. Daarom moest overgegaan worden tot een systematisch opsporen van ziekten bij de ganse bevolking en tot een collectief behandelen ervan ook door prophylactische maatregelen en door een gestadig medisch toezicht. Gedurende zes jaar zette Roger zich, geduldig maar beslist, aan deze taak van organisatie van een volledig gezondheidsnet.

Zijn werk werd door de overheid opgemerkt zodat hem in 1958 een leidende functie werd toevertrouwd in Katanga. Toen in 1960 de onafhankelijkheid van Congo werd uitgeroepen was Roger op zijn post in Elisabethstad. Voor het hele land, en voor Katanga in het bizonder, werd het een periode van onzekerheid, beroering en onlusten. Onder de leiding van Roger, heeft het medikaal korps van Katanga op bewonderenswaardige wijze zijn plicht gedaan. Deze periode was voor Roger bizonder pijnlijk en uitputtend. Vrouw en kinderen had hij om reden van de onzekere toestand naar België moeten laten vertrekken. Zelf stond hij op de bres, dag en nacht, tot aan de uitputting van zijn krachten. Dit overwerk zou zich wreken en zijn gezondheid in gevaar brengen. Wanneer hij einde 1962 naar België

op verlof komt, oordeelt de Medische Commissie van het Ministerie dat hij niet meer bekwaam is om zijn taak verder waar te nemen in Afrika.

Op vijftig jaar begint hij een nieuwe loopbaan als omnipracticus te Brussel.

Zijn klienteel bestaat hoofdzakelijk uit ouderlingen en armen. Maar, trouw aan de lijn van zijn jeugd en van zijn hele leven wil hij meer doen. Zijn ideaal van kristen geneesheer wil hij aan zijn collegas doorgeven. Daarenboven wil hij zich verder verdienstelijk maken voor de bevolking van Afrika en van gans de Derde Wereldt. Hij wordt een aktief lid van Sint Lucas, hoofdredacteur van het Bulletin, en tevens medisch directeur van Medicus Mundi.

In de artikelen van zijn hand in ons tijdschrijft en in het bulletin AMAC-MEDICUS MUNDI vinden we hem zoals hij was. Zoals onze proost het zegde : hij was een man waarbij leven en geloof één eenheid vormden, totaal gegeven aan vrouw, kinderen, collegas en aan zijn zieken, en onder deze laatsten aan de meest misdeelden, de zwarten uit de broes en de arme oudjes uit zijn Brusselse wijk.

Roger blijft voor ons allen een voorbeeld van liefde, van edelmoedigheid en van nederigheid.

Dr. M. KIVITS.

Roger VAN GRUNDERBEECK publiceerde in december 1968 in het bulletin AMAC-MEDICUS MUNDI een artikel dat hem ten gronde uit tekent :

« HOE EEN GEBROKEN BEEN IN DE INKTPOT GEDOOPT WORDT OM EEN VOORREDE TE SCHRIJVEN VOOR ONS BLAD. »

« Einde september j. l. heeft de steller van dit briefje zijn
« linker dij gebroken, wat hem onverwijld in de kliniek deed
« stranden...
« Wat heeft dat gebazel te maken met medische kooperatie
« ten bate van ontwikkelingslanden ?
« Gedoog dat ik het U vertel : ik werd uitstekend behandeld
« door twee bekwame chirurgen en door een bevoegde ortho-
« pedist ; ik mocht rekenen op de medewerking van een dienst-
« overste van de radiographie en van een span dokters uit
« het laboratorium ; ik werd verzorgd door drie verpleegsters
« en drie leerlingen, daarbij kwam nog de toegewijde dienst

« van een diaetetiekiste, een huishoudster, en een schaar me-
« disch en paramedisch personeel die heimelijk op mijn wel-
« zijn waakten.
« Op de muur vlak voor mij, in mijn komfortabele ziekenkamer,
« een kruisbeeld : Jesus als gezel, dag en nacht... met alles
« wat dit gezelschap inhoud, voor wie met de Heer toeven
« kan en weet te luisteren...
« Welnu zo klonk de boodschap : « Wat hebt gij kans in uw
« pech, vriend ! Verzorgd en vertroeteld door een dozijn be-
« voegde en toegewijde technici ! Terwijl ginderachter, - ge
« weet wel over wie ik het heb, - bij mijn broeders uit de
« Derde Wereld die toch ook UW broeders zijn, ginds vindt
« men schaars een arts voor vijftigduizend inwoners en am-
« per een verpleger voor tien of twintig duizend mensen. Zoek
« me daar een radioinstallatie, vind me daar een geriefd labo-
« ratorium, verkrijg me daar geschikte medicatie... Neem dat
« eens in overweging, vriend ! »
« Het antwoord ben ik schuldig gebleven. Ik was bewust dat
« ik mijn broeders, de broeders van Kristus, had te kort ge-
« daan. Berouwvol heb ik dan mijn mea culpa geklopt op mijn
« barre borst, en mij dunkt dat ik ook even op uw borst mag
« tikken, - duid het mij niet ten kwade, - beste vrienden, men-
« sen van goede wil die mijn mijmeringen lezen.
« Ziezo. Verder hoef ik er niet over te praten. Ik heb U trouw de
« boodschap van de gekruisigde Kristus van de wand van
« mijn ziekenkamer gebracht, zoals ik die heb vernomen en
« dankbaar heb verstaan ».

R. V. G.

In de beheerraad van Sint Lukas, hield Dr. WIBO, stichter en erevoorzitter, volgende toespraak ter nagedachtenis van onze vriend Roger VAN GRUNDERBEECK :

Mijn waarde Voorzitter en collegas,

In mijn hoedanigheid van eerste voorzitter en medesticher met Dr. Léon GOEDSEELS van de Belgische Vereniging Sint Lukas, houd ik eraan mij aan te sluiten bij de hulde, die Pater DELEPIERRE en onze voorzitter Dr. LIBBRECHT gebracht hebben aan de nagedachtenis van onze goede collega en vriend, Dr. Roger VAN GRUNDERBEECK.

Allen die hem als medewerker hebben gekend, Professor VAN GEHUCHTEN, Dr. de GHELDERE, Professor LEDERER, de paters DELEPIERRE en CAMERLYNCK en alle leden van de beheerraad zullen diep in hun hart de herinnering bewaren aan deze intelligente, daadkrachtige en onvermoeibare werker. Nog vooraleer hij hoofdredacteur werd van ons tijdschrift, als

opvolger van onze vriend Dr. Raoul DE GUCHTENEERE, publiceerde hij er een artikel in, waaraan wij volgende lijnen ontlenen, die hem ten voeten uit tekenen. Hij had als titel gekozen « Arme gedachten van een arme mens » ; ik zou er de titel willen aan geven : « Bewonderenswaardige gedachten van een bewonderenswaardige geneesheer ». Ze luidt de tekst :

« **Persoonlijke problemen :**

« Er is er één, waarvan de oplossing tevens ook al de andere
« oplost :
« uit zich zelf treden en zich geven aan de anderen. De an-
« deren : vrouw, kinderen, vrienden, zieken, zij die lijden van
« honger, onwetendheid en onrechtvaardigheid, zij die het ge-
« luk en de vreugde zoeken, zij die God zoeken zonder het te
« weten. Eén enkel ding is van belang : de ogen open houden
« en zien, de oren open houden en luisteren, de armen openen
« voor iedereen en de gehele wereld, zoals Christus...
« Vijanden, echte vijanden bestaan niet. Er zijn alleen men-
« sen, in wie wij vergeten ons in te denken. »

Dat is het zelfportret van Roger VAN GRUNDERBEECK : zó hebben wij hem gekend : met een uitstralende goedheid aanvaardde hij in onze Vereniging en ook elders de meest ondankbare en moeilijke taken, en hij voerde ze uit met doorzicht en trouw.

Zijn voorbeeld weze voor ons een gids en een aansporing.

Dr. WIBO.

humanae vitae

Dr. DE VRIEZE.

Indien vertalen een hachelijke onderneming is - ja gelijkstaat met het plegen van verraad zoals men in Rome zegt - dan is dat even waar voor het opstellen van de samenvatting van een spreekbeurt die men wel gehoord, maar waarover men geen stenographische notas of bandopnamen bezit. Des te meer wanneer het gaat om een onderwerp dat fel omstreden wordt, dat niet zuiver wetenschappelijk is, maar de mens in zijn totaliteit beroert, en waarbij standpunten en nuances van het grootste belang zijn. Dit artikel dat een trouwe gecondenseerde weergave bedoelt te zijn van wat Prof. Dr. RENAER en **Kanunnik** VAN CRAENENBROECK ons hebben uiteengezet, is enkel bestemd om onze talrijke kollegas en sympathisanten die niet aanwezig waren - afwezigen hebben altijd ongelijk - te documenteren.

Prof. Dr. RENAER.

Concentreert heel zijn betoog en zijn kritiek op het begrip natuurwet, zoals het omschreven en voorgehouden wordt in de encycliek (verssus n° 11, 12, 13). Het wezen van man en vrouw wordt eenzijdig gezocht in hun biologische verscheidenheid en diensvolgens de betekenis van de huwelijksdaad in de wetten van het voortplantingsproces.

De natuur van de mens wordt eenzijdig en beperkend geidentificeerd en gedefinieerd door zijn biologie en men decreteert natuur wet datgene wat volgt uit de biologische natuur, wat uit de biologische processen kan afgelezen worden. Positieve diep menselijke aanwinsten als kultuur, « persoon » lijke, familiale of sociale liefdevolle bekommernissen komen hier niet ter spraak. Is het **kultureel verworvene,** - en dit betekent evolutie van het filosofisch denken, vooruitgang van de wetenschap, verfijning van de techniek, - soms niet méér specifiek menselijk dan het **biologisch gegevene** en in die zin even « natuurlijk » als het ware zuiver biologische ?

Na deze feitelijke vaststelling brengt Prof. Dr. RENAER enkele vragen naar voor ter overweging.

Primo : men beweert wel dat een **onverbreekbaare band** moet blijven bestaan tussen de twee betekenissen van de huwelijksdaad. Maar **is dat wel biologisch juist ?** Spreken de feiten geen andere wetenschappelijke taal ? Zijn de normale huwelijksbetrekkingen bij normale jonge mensen niet normaal biologisch onvruchtbaar, statistisch gezien, acht maal op de tien ? En welk is de biologische betekenis van huwelijksbetrekkingen gedurende een zwangerschap of na de menopauze ? En de biologische waarde van deze daad bij bepaald onvruchtbare huwelijken ? Toch geen uitzondering vermits betrouwbare statistieken gaan tot 10 % !

Neen, in feite is de huwelijksdaad niet gericht op de vruchtbaarheid in de biologische zin van doorgeven van het leven. Indien men echter aan vruchtbaarheid van het huwelijk en zelfs van de huwelijksdaad een andere inhoud gaat toekennen, als pedagogische vruchtbaarheid, geestelijke vruchtbaarheid, kulturele vruchtbaarheid, « persoon » lijke en wederzijdse verrijking, goed dan redt men de zaak... maar dan blijft van echte dus biologische vruchtbaarheid niets meer over.

Een tweede vraag is de volgende.

P.O. is toegelaten, ja alléén toegelaten. Maar **eerbiedigt P.O. wel de in de encycliek** gestelde eis van biologische openheid op vruchtbaarheid ? De vraag stellen is meteen antwoorden. Logisch doordacht is de encycliek eigenlijk niet een pleidooi voor, maar een rekwisitorium tegen P.O.

Een derde vraag, en hier ligt de knoop van heel de discussie,

Is biologische natuur wel de richtlijn van het zedelijk handelen ?

Is de strikte conformiteit van de huwelijksdaad met het natuurlijk-biologisch gebeuren wel « de » zedelijke norm ? M.a.w. als men spreekt van natuurwet bedoelt men dan alleen de gegevens van de biologische natuur ? En wat is dan de zedelijke waarde van culturele gegevens ?

Prof. DONDEYNE in een inleiding over natuurwet spreekt over de complementariteit van de geslachten : biologische complementariteit én geestelijke complementariteit, een echt menselijk samenwerken van twee individuen met het oog op de voortplanting.

Gaat men nu éénzijdig de nadruk leggen op de biologische complementariteit en verwaarloost men de inbreng van de geestelijke complementariteit dan kan het wel eens moelijk worden het celibaat te verdedigen !

Ingrijpen in biologische fenomenen !...

Maar gans de geneeskunde is een ingrijpen in de natuurlijke spontaan verlopende biologische processen ! Naar L. JANSSENS is de norm van de moraal niet de biologische natuur. De norm van moraal groeit uit het belangloos denken over wat eigen is aan de menselijke natuur. Er zijn altijd zoveel waarden te verwezenlijken dat op elk ogenblik van het handelen een prioriteit van waarden moet worden opgemaakt, en zedelijk goed is dan de handeling in de mate dat ze in bepaalde omstandigheden op een bepaald moment aan een bepaalde waarde, aan een bepaald aspect van een menselijke relatie een speciale voorrang geeft. Kan men dan nog spreken van objectieve normen ? Ja maar dan betekent dat meer dan het aanbrengen van biologische indicaties.

Een vierde vraag was de volgende :

Welk is de zekerheidsgraad van P.O. ?

Statistisch uitgedrukt ligt de optimale vruchtbaarheid normaal tussen 60 à 80 concepties in 100 vrouw/jaren (wat overeenkomt met 1300 cycli).

Welnu P.O. in dezelfde observatieomstandigheden geeft nog 5 à 15 concepties. De meer omslachtige temperatuurmethode loopt uit op 3 à 5 concepties.

Nu bestempelt men als goed die geboortebeperkingsmethode die minder dan 5 concepties per 100 vrouw/jaren meebrengt. P.O. staat dus boven de grens !

Wat de pil betreft zou het aantal concepties liggen tussen 0 à 1,5 en bij de intrauteriene apparaten tussen 2 à 5.

Menselijk gesproken is de P.O. en andere methoden trouwens een kwestie van haalbaarheid : ethnologische factoren, sociale ontwikkeling, intellectueel peil van een bevolking, familiale en persoonlijke factoren, concrete levensomstandigheden hebben hier een doorslaggevende betekenis.

Kan. VAN CRAENENBROECK.

I. Draagwijdte van de inhoud van de encycliek.

Om deze goed te begrijpen verwijst spreker naar vroegere encyclieken - Rerum Novarum, Quadragesimo Anno, Mater et Magistra, Populorum Progressio - en toont aan hoe in alle vier deze encyclieken een sociale bekommernis centraal staat, niet een poneren van een bepaald sociaal systeem, wel een accentueren van de waarde van de sociale rechtvaardigheid, niet het vaststellen van de technische middelen voor de realisatie hiervan. Soms is er wel een evolutie te merken. Zo is bv. de notie van bezit in Mater Et Magistra de antipode geworden van dit begrip in Rerum Novarum. En dit is normaal

vermits de noodzakelijke cultuurgebondenheid van een begrip een evolutie veronderstelt van concrete normen. Ieder encycliek is een tijdsgebonden, situatie gebonden document : een nieuwe encycliek werd gepubliceerd precies omdat er wat nieuws te zeggen valt. Dat betekent continuiteit van bekommernis en contingentie in concrete formuleringen. Ook dat is normaal want het karakter van een encycliek is beslist contingent.

En in dat opzicht hoe staat het met Humanae Vitae ?

Drie data, drie documenten : 1880 Arcanum Divinae (kerkelijk huwelijk t.o.v. de staat), 31.12.30 Casti Connubii, 25-7-68 Humanae Vitae. Wat stellen we vast qua continuiteit met Casti Connubii ?

Dat deze inderdaad bestaat en wel zo dat vanaf n° 10 s. q. men de indruk krijgt een « plat réchauffé » voor te hebben. Qua evolutie ? Geen spoor en dat hoewel alle menswetenschappen sinds 1930 evolueerden. In een tijdspanne van 38 jaar ontwikkelde de anthropologie aanzienlijk verder en de visie op het menszijn van man en vrouw is sterk veranderd.

Humanae Vitae heeft dan ook op zijn minst een gevoel van verwondering gewekt, verwondering eenzelfde affirmatie te horen als bij de normatieve wetenschappen op een moment van duidelijke evolutie der menswetenschappen, verwondering ook over de vergedreven en daardoor onbegrijpelijke techniciteit van de encycliek. Een morele instantie kan zich niet uitspreken over concrete middelen ! En toch is er stof te over om een nieuwe encycliek te schrijven, bv. de juiste draagwijdte van het sacramenteel huwelijk, de huwelijkstrouw... Een morele instantie moet inspirerend werken en dat is enorm !

II. Het Leergezag.

Bij de discussie over de encycliek worden de zaken wel eens zo voorgesteld als een dilemna : of men gehoorzaamt aan de encycliek en handelt tegen eigen geweten, of men volgt eigen geweten en gaat in tegen de pauselijke richtlijen ! In feite een vals dilemma.

Wat is normerend voor het geweten ? Moreel handelen is handelen op die wijze die past bij mijn mens zijn, menswaardig in alle dimensies ; een voortdurend gericht zijn van de vraagstellende mens op zoek naar de ethische waarheid of waarden. Het is altijd en noodzakelijkerwijze - « natuur » lijk, biologisch, menselijk gezien - een traag groeiproces en dit via de praxis dus met proefnemingen, met omwegen, met mislukkingen en successen om uiteindelijk te ontdekken wat menswaardig is.

Het is een feit, de encycliek is niet de uitdrukking van de ethische waarden zoals het grootste deel van de mensheid die ervaart. Een encycliek is trouwens maar één van de middelen om de ethische

waarden te ontdekken. We moeten dus zoeken... niet hoe we ongehoorzaam kunnen zijn, t. ov. de encycliek, maar wel welke de ethische waarden zijn.

Welk is de leer van de moraal over het gezag van een encycliek ? Een paar woorden. Een encycliek is geen onfeilbare uitspraak, tenzij dit expliciet betekend wordt. Toch moet men een encycliek bechouwen als een gezagvolle uitspraak welke men niet zonder meer naast zich kan neerleggen. Zodat men rustig met de Belgische Bisschoppen mag aanvaarden « Indien iemand kundig en bekwaam is... » dan is hij « gerechtigd » zijn geweten te volgen. Ja, dan moet hij.

Wat is gevormd geweten ?

Niet een individualistisch geweten. Men moet eerlijk, niet hoogmoedig, niet eigenwijs, maar toch kritisch en uiteindelijk zelfbeslissiend, zijn eigen inzicht toetsen aan wat anderen ter zake aanvoelen en denken.

Geen passief ondergaan en overnemen van een collectief geweten van de mensheid maar door overleg, in gesprekken en lektuur eerbiedig rekening houden met de andere en met de anderen.

En wat over de z. g. actuele **gezagscrisis** ?

Die bestaat ontegensprekelijk doch vertoont toch verschillende aspecten.

Men mag alvast niet verwarren gezagsopvatting met gezagsuitoefening. Volgens de Romeinse theologie over het gezag (cfr. Observatore Romano 6.7.68) is de kerk geen democratie en dat zal de Paus nooit herroepen. Het gezag komt niet van het volk, maar van God Het Gezag komt van God ! Wat heeft dat te beduiden ?

Vele nuances. Alles komt inderdaad van God, zoals de hele schepping van Hem Komt. Er bestaat ook een autoritaire gezagsopvatting alsof er een telefoonverbinding zou bestaan tussen God en Gezag : « zo moet het zijn ... want dit is de wil van God ». Men kan ook een sociale opvatting voorstaan, een profetische, een getuigende, een charismatische ;

Men kan het gezag opvatten als bestaande los van wat leeft en rijpt in de gelovige kerkgemeenschap, alsof de aanwinsten van de wetenschapsmensen, de problematiek en de belevenissen van gehuwden, het bestaande ander ethisch bewustzijn niet eveneens realiteiten zouden zijn.

Welk is hierbij de betekenis van de beschermende en lichtgevende H. Geest in de kerk ? Zie n° 28 « niet zozeer de bewijsvoering... als het licht van de H. Geest ». Maar is de bijstand van de H. Geest

gelocaliseerd in Rome, bij de « herders van de kerk » ? of is Hij ook werkzaam in het Godsvolk zoals het Concilie het proclameert ? De inspiratie van de H. Geest waait ook via wat er in de wereld van de menselijke belevenis duidelijk wordt gemaakt. De formulering van **concrete** normen en de **interpretatie** van de natuurwet komt tot stand door de gezamenlijke inspanning van alle mensen die het probleem beleven.

Met deze beschouwingen voor ogen moet men besluiten dat Humanae Vitae een drievoudige fout maakt :

— binnenkerkelijk : de gezagsuitoefening was er niet collegiaal.

— interkerkelijk : met de natuurlijke moraalopvattingen van de andere kristelijke kerken werd geen rekening gehouden ; de natuurlijke moraal hebben we nochtans met hen gemeen.

— kerk-wereld : Het concilie poneerde en Gandium et Spes erkende de mondigheid van de wereld en zag in het geweten een band met andere mensen in hun zoeken naar objectieve normen.

III. De inhoud van de Encycliek.

We kunnen niet genoeg de aandacht vestigen op het zeer positief gedeelte n° 1 tot 10 en daarbij vaststellen dat de visie op de mens in de lijn ligt van de moderne menswetenschappen.

Bij de analyse van de directieven van de encycliek moeten we eerst een kritiek maken van de gevolgde argumentatiemethode. De huwelijksmoral, als binnenwerelds probleem, is een kwestie van natuurlijke moraal.

Derhalve moeten de normen gezocht worden door de leden van het kerkvolk en de vooropgestelde normen kunnen maar bindend zijn als er degelijk geargumenteerd wordt. (n° 28, zelfs wanneer er geen overtuigende argumenten, zelfs dan...). De argumenten van weldenkende en welwillende mensen zijn geldend omwille van het licht van de Geest. De autonomie van het mens zijn is hierbij éérste basis. Welnu de mensvisie zoals ze in de encycliek wordt vooropgesteld is dubbel : van n° 1 tot 10 zuiver personalistisch, van 10 sq nadrukkelijk naturalistisch.

Het probleem wordt eenzijdig biologisch gesteld en opgelost : enkel de natuur is bron van natuurwet. We kunnen het kernprobleem zo stellen : Mag de mens in zijn biologie ingrijpen in dienst van zijn menszijn ?

Maar daarbij rijst de vraag : Welk is « het » mensbeeld ?

Zoals hoger reeds gezegd, om dit op te bouwen moeten alle mensen die met het probleem begaan zijn medewerken (gehuwden, dokters, psychologen, anthropologen, sociologen, enz...) We constateren in alle geval in de visie over de mens en de daarbijhorende morele normen een groei, een trage groei. Zo is bijv. het inzicht dat mono-

gamie menswaardiger is dan polygamie slechts traagzaam gerijpt. Er weze eindelijk nogmaals gewezen op de contradictie in de encycliek waar enerzijds het openstaan voor vruchtbaarheid als een eis wordt gesteld en anderzijds P.O. als toelaatbaar omdat hierbij niets gewijzigd wordt aan het verloop der gebeurtenissen bij een bepaalde afzonderlijke daad.

Praktische Conclusies.

De bezwaren tegen H.V. zijn van dien aard en zo gewichtig dat de encycliek niet simpelweg kan aanvaard worden. Personalistisch bekeken en zoals hoger uiteengezet zijn dokters, moralisten enz. wel raadgevers géén « directeurs de conscience ».

Kan men optimist zijn over een mogelijke dialoog met Rome ?

Zeer bedenkelijk is toch de vaststelling dat de visie van Rome over mens, gezag, sexualiteit een totaal andere opvatting is dan het gangbare huidige mensbeeld.

Vermelden we nog de kern van enkele discussievragen die rezen onder de belangstellende toehoorders van die avond.

1. Bestaat er naast de man-vrouw relatie geen **gezinsdimentie** en kan men hierbij niet gewagen van een specifiek **kristelijke visie** op de mens, Kan en moet een godgelovige het gezin niet beleven in een optiek die uitstijgt boven de natuurlijke moraal ?

2. Heeft **Ascese** hierbij nog een betekenis ?

   En wat zin heeft het nog te spreken over een gevallen mensheid die nog iets goed te maken heeft o. a. door het zich ontzeggen van het driftmatige ?

3. Als feitelijke situatie na H.V. wordt aangehaald de **demographische** explosiemoeilijkheden waarbij het voedingsprobleem, om nog maar te gewagen van dit éne primaire, onmogelijk kan worden opgelost. In India bijv., mede wegens religieus psychologische factoren, is de toestand hopeloos.

4. Inbreng van katholieken in concert der naties is door H.V. sterk ingekrompen. Wat moet de houding zijn van diplomaten, sociologen, economisten, technici van alle slag op internationale congressen over demographie ? En wat zullen onze politici doen bij een wetsbespreking over al of niet vrije verkoop van anticonceptionalia in Belgie ?

5. En wat te denken over de oproep tot biologen en medici om de P. O. te perfectionneren, in de zin van met meer zekerheid de vruchtbare periode te bepalen en zo mogelijk nog te reduceren ? Er zijn alvast meer belangrijke en meer urgente problemen voor onze wetenschappelijke vorsers, biologen en medici, ten bate van de mens, onze broeders en zusters.

de encycliek humanae vitae en de medische praktijk

door Prof. Dr. C. P. SPORKEN te Nijmegen.

Voordracht, gehouden te Brussel, op 24-1-1969
in de serie van « Ontmoetingen Christendom en Wereld ».

Zelden heeft een encycliek zowel binnen als buiten de kerk zoveel en zo heftige reacties opgeroepen als nu het geval is met de encycliek over de geboorteregeling. Dit vindt gedeeltelijk zijn verklaring in het feit, dat de inhoud van de encycliek voor de meesten onaanvaardbaar blijkt te zijn. Die onaanvaardbaarheid is echter voor een deel te wijten aan de manier, waarop deze encycliek « van boven af » aan de kerkgemeenschap werd opgelegd.

PERSONALIA.

C. P. SPORKEN (42), priester van het bisdom Den Bosch ;

maakte doctoraal-examen theologie, sectie moraal te Nijmegen in 1957 ;

promoveerde bij Mag. Prof. Dr. L. JANSSENS te Leuven in 1961 op een moraal-psychologische studie over het gevoelsleven.

Was twaalf jaar seminarie-professor in de moraalthelogie en doceerde aan verschillende opleidingsinstituten medische ethiek.

Hij is momenteel Directeur van het pas opgerichte « Instituut voor Voortgezette Pastorale Vorming » (Mgr. Bekkeés Centrum) van de katholieke Universiteit te Nijmegen.

Verdere werkzaamheden : hij was voorzitter van de Commissie Huwelijk en Gezin van het Nederlands Pastoraal Consilie ; hij is voorzitter van de Commissie Medische Ethiek van de nederlandse katholieke Artsenvereniging en lid van de Commissie Orgaantransplantatie van het Nederlandse Roode Kruis.

Publicaties :

Van zijn hand verschenen zeer veel publicaties, vooral op het gebied van de medische ethiek, o. m. in : Nederlands katholiek Artsemblad, Medisch Contact, Katholieken Gezonkheidszorg, Streven, De Bazuin, De Tijd en De Brabant Pers.

Ter pers :

« VOORLOPIGE DIAGNOSE ». Inleiding tot de medische ethiek uitgeverij Westland, MERKSEM. Handelt o. a. over : abortus provocatus, kunstmatige inseminatie, levensverlenging, euthanasie, overplanting van organen en vele andere.

Dit laatste springt onmiskenbaar naar voren als wij het geheel van de publicaties overzien. Een overzicht van de publicaties vertoont een zeer duidelijke ontwikkeling : het gaat steeds minder om de inhoud van de encycliek, terwijl het gezag van de paus en de verhouding tussen paus, bisschoppen en gelovigen steeds meer aan de orde komen. Vandaar dan ook dat de gewetensvragen eenzelfde ontwikkeling vertonen. De vraag : « moet men inzake geboorteregeling gehoorzamen aan deze encycliek ? » ontwikkelde zich naar de vraag : « betekent de weigering om in dezen het pauselijk gezag te erkennen door het feit zelf de weigering om nog katholiek te blijven ? » De gewetensonrust en de verwarring zijn daarom een zeer ernstige zaak geworden. « Ieder gewetensconflict is er een te veel », zei Leenen, de secretaris van het Wit Gele Kruis. Dat is juist en geldt des te meer naarmate dit gewetensconflict zich scherper toespitst op de vraag omtrent het al dan niet bij de kerk behoren.

De medische praktijk en de geboorteregeling

De secretaris van de Italiaanse Artsenvereniging reageerde op het verschijnen van de encycliek als volgt : « De encycliek heeft de artsen voor een dramatisch dilemma geplaatst. Zij kunnen zich op grond van hun geweten niet gebonden voelen aan de uitspraak van de paus, omdat zij in dat geval verraad zouden plegen aan het vertrouwen van hun patiënten. Het document werkt zeer verwarrend. De artsen zien niet in hoe men twee zo tegenstrijdige dingen als verantwoord ouderschap en periodieke onthouding heeft kunnen combineren, temeer omdat de ritme-periode, die de kerk toestaat, allerminst betrouwbaar is. »

De voorzitter van de Nederlandse katholieke Artsenvereniging was van mening dat er onder de artsen geen echte gewetensnood zou ontstaan door de encycliek. Hij betreurt de uitspraak, zoals die nu gedaan is, en meent dat de artsen zich hieraan niet kunnen houden, want de arts is vertrouwensman. Als er medische, sociale of ook economische redenen voor zijn, dan kan het soms eenvoudig een medische noodzaak zijn om de pil of een andere anticonceptieve methode te adviseren. Het zou onmenselijk en onchristelijk zijn het in dergelijke gevallen niet te doen. Ofschoon deze beide uitspraken niet in alle punten overeenstemmen, zijn beide artsen van twee dingen heel sterk overtuigd : 1) dat de arts als vertrouwensman ook op dit punt medeverantwoordelijk is voor de werkelijke belangen van hun patiënten ; 2) dat deze belangen in veel gevallen niet behartigd kunnen worden als de artsen zich gebonden zouden voelen aan de normen, zoals in de encycliek gegeven.

Luisterend naar de reacties van vele artsen, heb ik de indruk gekregen dat voor hen de encycliek juist om die reden zo moeilijk te accepteren is. Dit wordt verzwaard door het feit, dat in de loop der

jaren zowel voor artsen als voor zielzorgers de praktijk gegroeid was om begeleidend en helpend optreden ten aanzien van de gewetensbeslissing, die door het echtpaar zelf genomen werd. Dat gold niet alleen voor de periodieke onthouding, maar evenzeer voor de orale en de andere anti-conceptiva. En om de maat vol te maken : deze praktijk werd niet slechts gevolgd in de beslotenheid van de spreekkamer van de arts, maar de laatste jaren ook door katholieke instellingen van geestelijke gezondheidszorg, huwelijksbureaux, enzovoorts. Het hoeft niet verheeld te worden dat meerdere bisschoppen hier positief achter stonden.

Maar wat moet er nu gebeuren ? Moeten artsen, zielzorgers en alle anderen, die op dit terrein werkzaam zijn, de klok twintig jaar terugdraaien ? Afgezien van het feit, dat zulks volslagen onmogelijk en bovendien pastoraal onverantwoord zou zijn, werd ook van gezaghebbende zijde in de kerk verklaard, dat het laatste woord over de eigenlijke draagwijdte van deze encycliek nog niet gesproken is. Dat is al een troost en bemoediging, maar als het laatste woord nog enige tijd op zich laat wachten ? Als intussen behalve de periodieke onthouding geen methode van geboortebeperking mag doorgaan, zal in een aantal gevallen het onverantwoord kinderen krijgen doorgaan. Maar als nú de katholieke artsen (en ook de niet-katholieke voor hun katholieke patiënten) op dezelfde voet doorgaan als in de afgelopen jaren, lopen we dan niet het grote risico, dat we de problemen wellicht straks nog groter maken ?

Intussen gaat het leven, dus ook de praktijk van de artsen door, en daarmee hun mede-verantwoordelijkheid voor de gezinsplanning van vele echtparen. In die gevallen, waarin p.o. om welke reden dan ook niet effectief blijkt of schade aan het huwelijk toebrengt lijkt het adviseren van de pil of van een der andere gebruikelijke methoden ontrouw aan het woord van de paus. Blinde gehoorzaamheid aan de encycliek lijkt heel duidelijk ontrouw aan zijn verantwoordelijkheid ten opzichte van de patiënten. Ik noemde met opzet de beide extremen met de uitdrukkelijke bedoeling om te laten zien, dat geen van beide extremen een wérkelijk antwoord op de gestelde vraag kan zijn.

Een reële oplossing van het probleem lijkt gegeven in een uitspraak, die wij in een of andere vorm altijd terugvinden in de serieuze commentaren op de encycliek. We vinden ze me name zeer uitdrukkelijk gesteld in de verklaringen, die door de bisschoppen van verschillende landen zijn afgelegd. Het gaat om deze stelling : « Een encycliek is geen onfeilbare, maar niettemin een zeer gezagsvolle uitspraak van de paus, waaraan een katholiek niet voorbij mag gaan. Het persoonlijk geweten blijft echter altijd de laatste norm. »

Zeer velen hebben de indruk, dat dit een onbegrijpelijke, zo niet tegenstrijdige bewering is. Als een katholiek echtpaar moet gehoorzamen aan deze gezagsvolle uitspraak van de paus, dan mógen ze toch voor hun huwelijk geen methode kiezen, die door de paus verboden wordt ? Maar als ze dit werkelijk niet mogen doen, waar blijft dan het recht van de persoonlijke gewetensbeslissing als laatste en eigenlijke norm in dezen ? M.a.w. staan de katholieken niet feitelijk voor het dilemma : óf gehoorzamen, desnoods tegen hun eigen geweten in, óf hun persoonlijk geweten volgen, eventueel lijnrecht tegen de encycliek in ? Deze vragen zijn beslist niet overbodig, aangezien sommige bisschoppen (o.a. Mgr. Heenan, Adam en O' Doyle) de kwestie metterdaad op die manier gesteld hebben met als conclusie: óf gehoorzamen, óf de kerk verlaten.

Anderen vinden het beginsel « het persoonlijk geweten blijft de laatste norm » een beetje te riskant. Het geweten blijft toch aan bepaalde normen gebonden ? Leidt die beklemtoning van het persoonlijk geweten als laatste norm niet onvermijdelijk tot willekeur ? Deze laatste vraag is zeer vornaam, omdat de encycliek op meerdere plaatsen de ongehoorzaamheid aan de normen van de encycliek gelijk stelt aan willekeur (n° 10, 13, 17 en 18).

Het heeft er inderdaad alle schijn van, dat er geen acceptabele uitweg meer is. Desondanks ben ik er van overtuigd, dat er geen sprake hoeft te zijn van een echt dilemma. De kwestie duidt eerder op een spanningsveld, dat in elke ethiek aanwezig is. Het zal wellicht nooit en op geen enkel levensgebied voor de volle honderd procent op te lossen zijn, maar er valt mee te leven en het kan zelfs een zeer positieve betekenis hebben, verondersteld dat dit spanningsveld goed geïnterpreteerd wordt. Tot een dergelijke interpretatie zou ik een poging willen ondernemen.

Encyclieken en de binding van het geweten

De leer over het bindend gezag van encyclieken in het algemeen is voldoende bekend : een encycliek is een uitspraak van de paus en als zodanig dienen de leden van de kerk er gehoor aan te geven. Meestal wordt zij niet gegeven « ex cathedra » d.w.z. uit de volheid van het pauselijk gezag, gewaarborgd door de onfeilbaarheid van de kerk. Dat is alleen het geval wanneer dit uitdrukkelijk gezegd wordt. Dat is bij deze encycliek niet gebeurd. Integendeel, bij de uitreiking ervan is door Lambruschini verklaard, dat het niet de bedoeling van de paus was om een onfeilbare uitspraak te doen. Dit werd door de paus zelf enige weken later nog eens bevestigd (31-8-1968). Iedere katholiek dient de encycliek als gezaghebbend document te aanvaarden. Hij kan het alleen maar verantwoorden zich daarvan te distanciëren, wanneer hij zeer ernstige argumenten heeft om een andere opvatting voor te staan. De rechtvaardiging van een derge-

lijke distanciëring is gelegen in deze overtuiging : de eigenlijke binding van het persoonlijk geweten bestaat in datgene, wat vanuit een eerlijke levenshouding als ethische waarheid (dus als norm) gezien wordt. Het feit, dat de paus een bepaalde ethische visie aan de geloofsgemeenschap voorhoudt, ontslaat de individuele gelovige niet van de plicht (en daarom ook niet van het recht) om zelf hierover na te denken. Anders gezegd, de sanctionering van een bepaalde ethische opvatting door een encycliek ontneemt aan de gelovige niet het recht om deze leer ernstig op haar juistheid te onderzoeken.

Humanae Vitae en de binding van het geweten

De vraag omtrent de gewetensbinding van de encyclick over geboorteregeling is daarom de volgende : is het mogelijk of misschien zelfs aannemelijk, dat veel katholieke echtparen zo ernstige bezwaren hebben tegen de ethische uitspraak van de encycliek en zo ernstige argumenten hebben ten gunste van een andere visie, dat zij in geweten volkomen verantwoord deze laatste visie als ethische norm kunnen beschouwen ?

Het wil mij voorkomen, dat dit zeer wel mogelijk is. Ik zal trachten dit enigszins te verduidelijken door een nadere beschouwing van de grondslagen, waarop de ethische boodschap van de encycliek rust : een bepaalde visie op de natuurwet, de onveranderlijkheid van de leer en het gezag van de leer der kerk.

Alvorens daar nader op in te gaan moge ik het volgende zeer uitdrukkelijk vooropstellen : een andere ethische zienswijze er op na houden in deze kwestie is niet identiek met tegenstander zijn van de paus als persoon en als eerste bisschop van de kerk. Het is daarom onjuist om argumenten, welke tegen de ethische opvattingen van de encycliek naar voren gebracht worden, te beschouwen als aanvallen tegen de persoon van de paus. Respect voor een persoon en op bepaalde punten een andere opvatting voorstaan hoeft helemaal geen tegenspraak te zijn. De goede bedoelingen van de paus en zijn pastorale bezorgdheid zijn voor mij boven elke twijfel verheven. Waardering verdient, dat de paus bedoelde een pleidooi te houden voor de waardigheid van het leven en van de voortplanting en opriep tot verantwoordelijkheidsbesef. De waarschuwing tegen de oversexualisering van het individueel en het maatschappelijk leven is terecht gegeven, ofschoon men zich kan afvragen of de manier waarop dit gedaan wordt, de meest juiste is.

De natuurwet

De concrete ethische normen, welke als conclusie uit de zienswijze van de encycliek voortvloeien, laten aan duidelijkheid niets te wensen over : absolute en periodieke onthouding zijn geoorloofd, alle andere methoden worden als intrinsiek kwaad categorisch veroor-

deeld. De basis van deze veroordeling is niet de heilsboodschap van Christus, maar « de natuurwet, verlicht en verrijkt door de godsdienstige openbaring » (n° 4). Dat begrip « natuurwet » kan velerlei betekenissen hebben. In dit verband moet het in ieder geval gaan over een ethische natuurwet. Natuurwet duidt dan op de ethische eisen, die rechtstreeks voortvloeien uit het feit dat wij mens zijn en deze menselijkheid « waar moeten maken ». Zo kan men als natuurwet beschouwen : de elementaire eisen van medemenselijkheid, van eerlijkheid en trouw, van respect voor het leven van de medemens. Ontrouw aan dergelijke ethische beginselen doet afbreuk aan de fundamentele ethische opdracht, die ons in het evangelie gesteld wordt : zo goed mogelijk mens en medemens te zijn. Op ethisch niveau spreken over « natuurwet » kan daarom slechts juist zijn als we uitgaan van de mens als totaliteit en van diens redelijke, typisch menselijke natuur.

In de encycliek wordt de natuurwet als basis van de huwelijks-ethiek gesteld. Dat is alleszins aanvaardbaar, mits men natuurwet op echt menselijk niveau blijft hanteren. In theorie wordt weliswaar gezegd dat de huwelijks ethiek gezien wordt « in het licht van de totaalvisie op de mens » (n° 7), maar in feite wordt deze totaalvisie teniet gedaan door de uitleg die aan het begrip natuurwet gegeven wordt : de natuurwet blijkt te bestaan in « de eerbied voor het functioneren van de biologische processen » (n° 10), « de biologische wetmatigheden van de lichamelijke (geslachtelijke) functies » (3), en « de eerbied voor het menselijk lichaam als geheel en aan zijn natuurlijke functies » (n° 17). «Wanneer de Kerk de mensen voorhoudt de normen van de natuurwet te onderhouden... dan leert zij dat iedere huwelijksdaad uit zichzelf gericht moet blijven op het doorgeven van het menselijk leven » (11).

In deze interpretatie van de natuurwet wordt de totaalvisie op de mens op een eenzijdige en exclusieve manier verengd tot de louter biologisch-lichamelijke aspecten van de mens, welke dan als DE norm gaan fungeren. Anders gezegd : de biologische orde wordt zonder meer geïdentificeerd met de ethische, dus de uiterst persoonlijke orde. Deze eenzijdige opvatting wordt in onze tijd praktisch door geen enkele filosoof of theoloog meer onderschreven. De mens is méér dan zijn lichaam, de senselijke sexualiteit is méér dan de sexuele liefdesovergave en deze is op haar beurt bij de mens veel meer dan een biologisch proces. Het is natuurlijk waar (zoals in n° 10 gezegd wordt), dat de biologische wetmatigheden tot de menselijke persoon behoren, maar dit rechtvaardigt niet de conclusie te trekken, dat de biologische aspecten van de mens identiek zijn met de menselijke persoon. De biologische aspecten, geïsoleerd uit het geheel van de menselijke persoon, zijn als fundament van ethische normen ten enenmale onvoldoende. Een der-

gelijk fundament kan slechts gelegen zijn in de menselijke persoon als totaliteit. Op die gronden meen ik te moeten concluderen, dat de encycliek in haar fundament zelf niet juist en daarom onaanvaardbaar is.

De natuurwetsinterpretatie van de encycliek is niet alleen een breuk met de huidige wijsbegeerte en theologie over de mens, maar evenzeer een breuk met de beschrijving van de huwelijksbeleving in « Gaudium et Spes » van het tweede Vaticaans Concilie. Weliswaar worden in het begin van Humanae Vitae enkele teksten uit het concilie-stuk aangehaald, maar de eigenlijke betekenis daarvan wordt omgebogen. In Gaudium et Spes is het uitgangspunt van denken : het huwelijk als liefdesgemeenschap. De ethische normen worden werkelijk afgeleid uit « het goede voor de menselijke persoon als geheel ».

Zo ook wat betreft de huwelijksdaad : uitgangspunt van denken vormt de huwelijksdaad als « persoonshandeling » (actus personae). De encycliek daarentegen herneemt het uitgangspunt van Casti Connubii: de huwelijksdaad als « natuur-act » (actus naturae ; resp. n° 51 en n° 54). Daardoor doet de encycliek wezenlijk afbreuk aan de personalistische visie van het Vaticaans Concilie. Daarin ligt ook de verklaring van het verschil der meningen : wanneer men de eis tot eerbiediging van de biologische ordening als uitgangspunt neemt, dan komt men noodzakelijk tot geheel andere conclusies dan degenen, die werkelijk van de menselijke persoon en van het huwelijk als persoonsgemeenschap uitgaan (vglk. Consensus Paper van het theologencongres te Amsterdam 18-9-1968).

Behalve het bezwaar tegen de verouderde interpretatie van de natuurwet, kan men op afzonderlijke punten zeer ernstige vraagtekens zetten. Om er slechts enkele te noemen : hoe kan de pil ethisch goed zijn als ze gebruikt wordt voor het lichamelijk welzijn van de vrouw (n° 15), terwijl ze elders intrinsiek slecht en ongeoorloofd genoemd wordt in verband met zwangerschapsvermijding, dus voor het welzijn van de vrouw als vrouw (n° 14) ? Dat p.o. niet, doch de andere methoden wel tot huwelijksontrouw en egoïsme zouden leiden (n° 17), is een onbewezen bewering, die overigens door de ervaring wordt tegengesproken. Dat ongehuwden méér gebruik zouden gaan maken van anticonceptie als het voor gehuwden toegestaan werd, is op zich al twijfelachtig. Maar het is helemaal onjuist om dit als argument te geven om het aan de gehuwden te verbieden. Bovendien worden verderop de artsen aangespoord om in de lijn van de p.o. gemakkelijker en betere methoden te zoeken (n° 27) ; daar kunnen de jongeren dan toch ook van profiteren ? Wat betreft de p.o. zou ik het volgende willen zeggen. Het is waar, dat de (soms heldhaftige) pogingen om volgens p.o. te leven voor een aantal echtparen inderdaad een verrijking en verdieping met zich meebracht.

Maar als men hierop wijst, dan moet men eerlijkheidshalve er aan toevoegen, dat diezelfde pogingen voor een aantal andere - evenzeer hoogstaande - christelijke echtparen een onmogelijke opgave was en hun huwelijksleven tot een hel maakte, omdat de angst voor de zwangerschap gelijke tred hield met de angst voor de zonde. Een aantal van hen hebben (soms na veel en ernstig nadenken) uiteindelijk in geweten voor een andere methode beslist en daarmee vaak hun huwelijksgeluk en hun huwelijk zelf gered. Het is m.i. oneerlijk om deze echtparen zonder meer te beschuldigen van egoïsme, hedonisme, materialistische levensinstelling en wat dies meer zijn. Overigens wordt ook nu door sommige artsen de p.o. als de meest ideale methode beschouwd, zij het op andere gronden dan de encycliek aangeeft. Men redeneert namelijk als volgt : man en vrouw behoren in alles volkomen gelijkwaardige partners te zijn. Consequent doordenkend moet men dan zeggen : inzake methode tot geboorteregeling is slechts die methode ideaal te noemen, waarbij man en vrouw gelijke lasten en gelijke risico's dragen. Naar hun mening is dat alleen het geval bij p. o. Luisterend naar de ervaringen van echtparen en artsen (vooral gynaecologen en psychiaters) heb ik de indruk, dat die redenering niet met de werkelijkheid overeenstemt. De p. o. is voor niet weinig vrouwen een veel zwaardere belasting dan voor de man : precies in die perioden, waarin de vrouw zowel lichamelijks als geestelijk goed geconditioneerd is voor sexuele omgang, is deze niet mogelijk. Vanwege de vaak vrij grote mate van onbetrouwbaarheid van de p. o. blijven velen toch nog met de angst voor een eventuele zwangerschap (Hauser 1968). En tenslotte : zelfs een volkomen gelijkwaardige partnerschap eist niet noodzakelijk dat alle lasten precies gelijk verdeeld zijn, maar wel dat bij de gezamenlijke beslissing voor een bepaalde methode ieders inbreng van volkomen gelijke waarde is. Wanneer de ene partner meer lasten op zich neemt dan de andere, kan deze keuze toch de gelijkberechtiging volkomen intact laten, als die beslissing maar tot stand komt uit liefde vóór en niet vanwege de egoïstische eis van de ander.

Tenslotte : de eis tot p. o. wordt een volkomen irreële eis, wanneer men die stelt aan mensen met een vrij laag algemeen cultureel peil, zoals in vele onderontwikkelde gebieden. En juist daar vindt men vaak een kinderaanwas die onverantwoord is, omdat de elementaire levensmogelijkheden eenvoudigweg ontbreken. Het verbod tot elke andere vorm van anti-conceptie werkt in vele van deze gebieden erger kwaad (criminele abortus !) in de hand. Wat daar ook verder van zij, in de ontwikkelingslanden is een efficiënter en meer aan de cultuur van die landen toegepaste geboorteregeling noodzakelijk. Natuurlijk mag en moet een christen geloven in en vertrouwen op Gods Voorzienigheid. Maar dat neemt niet weg, dat de mensheid zelf alle humane middelen moet aangrijpen tot oplossing van het wereldbevolkingsvraagstuk. In ieder geval is dit m. i. niet op te lossen met de eis tot p. o. en met de bewering, dat men dan maar moet zorgen dat er meer voedsel op tafel komt.

Natuurwet als uitdrukking van de goddelijke wet

Dit alles overziende wordt het steeds moeilijker te begrijpen, dat de opstellers van de encycliek de evolutie en de correctie van de ideeën over de ethische natuurwet geheel en al ignoreren. Er worden weliswaar enkele zinnen van moderne auteurs los van hun contekst aangehaald, maar daarvan wordt zonder meer gezegd dat het onjuiste ideeën zijn, zonder dat er serieus over doorgedacht wordt. Voor het overige wordt de traditionele visie geformuleerd, waarvan gezegd wordt dat de interpretatie van de natuurwet zoals door de encycliek gegeven, uitdrukking is van de wil van God of van de goddelijke wet. Vanwaar dit beroep op God ter bevestiging van de juistheid van een bepaalde visie op de natuurwet ?

De verklaring hiervoor is te vinden in de thomistische filosofie en theologie, volgens welke de menselijke natuur beschouwd moet worden als de verbindingsschakel tussen de natuurwet en de eeuwige wet Gods. Vandaar dat in die denkwijze « overeenkomstig of tegen de natuurwet » door het feit zelf betekende : « overeenkomstig of tegen de goddelijke wet ». Voor godgelovige mensen valt het inderdaad niet te ontkennen, dat datgene, wat men onder natuurwet op ethisch niveau moet verstaan, in zijn oorsprong iets met God als Schepper te maken heeft. « Maar » zo concludeerde Luypen (1966) na een grondige historische studie, « de manier waarop door thomisten de betrekking van het natuurrecht tot God wordt bevestigd, is zodanig tot een parole parlée verwilderd, dat dit eenvoudig een schandelijk spreken over God genoemd moet worden ». Knoll (1962) geeft in een nogal fel geschreven boek over de katholieke kerk en het scholastieke natuurrecht enkele voorbeelden van normen, die als natuurwettelijk beschouwd zijn. Daar zijn veel pijnlijke dingen bij, die iedereen in onze kerk tot grote voorzichtigheid moeten brengen telkens als wij ons voor de juistheid van onze visies willen beroepen op God. Om slechts één voorbeeld uit de geschiedenis aan te halen : het is voor ons evident, dat slavernij volkomen in strijd is met de evangelische eis tot naastenliefde. M. a. w. het is voor ons heel zeker, dat slavernij indruist tegen de meest fundamentele eisen van de liefde, welke rechtstreeks voortvloeien uit onze natuur als mens en medemens. In navolging van de H. Thomas (wiens leer door het kerkelijk leergezag goedgekeurd werd), leerden de theologen eeuwenlang, dat het volgens de natuurwet is, dat slaven nu eenmaal slaven zijn, dat zij niet hij het volk of bij de mensengemeenschap horen en geen echte menselijke rechten hebben. Zij beriepen zich daartoe op de menselijke natuur, bevestigd door het oude testament en door St. Paulus. Daarbij moet men dan bedenken, dat in de thomistische theologie de natuurwet niets anders is dan de uitdrukking van de goddelijke wet ! Toen in de 16e en 17e eeuw de christelijke europeanen in Amerika de indianen tot slaven maakten en ne-

gers als slaven invoerden, heeft de kerk dan ook niet in naam van het evangelie geprotesteerd tegen deze onmenselijkheid. De christelijke theologen - vooral uit de zuideuropese landen - hebben zich onledig gehouden met discussies over de rechtvaardige prijs, welke voor slaven betaald moest worden...

Het heeft geen zin om een hele lijst van dit soort voorbeelden op te noemen. Ik bedoelde slechts dit duidelijk te maken : het zonder meer identificeren van biologische natuur met de natuurwet op ethisch niveau, zoals dat in de encycliek gedaan wordt, valt ook niet te redden door een identificatie van die natuurwet met de goddelijke wet. Het feit dat wij iets beschouwen als natuurwet, geeft blijkens de geschiedenis nog geen voldoende grond om God garant te stellen voor de juistheid van onze visie. Alles bijeen genomen is het fundament, waarop de ethische uitspraak van de encycliek rust (namelijk de identificatie van biologische wet, natuurwet op ethisch niveau en goddelijke wet), een hoogst aanvechtbare en m. i. zelfs volkomen onhoudbare zaak.

Onveranderlijke leer

De eigenlijke reden, waarom de paus meent het traditionele standpunt te moeten handhaven, is te vinden in n° 6 : een andere leer over het huwelijk (bijv. zoals in het meerderheidsrapport van de pauselijke commissie) kan en mag niet verkondigd worden, omdat het gaat over een « onveranderlijke leer van de Kerk ». Dit argument komt herhaaldelijk terug.

Is dat inderdaad zo ? Hebben we hier werkelijk te maken met een **onveranderlijke leer ?** En vervolgens : gaat het hier inderdaad over een onveranderlijke **leer van de Kerk** ?

De bewering, dat het hier zou gaan over een onveranderlijke leer, is hoogst merkwaardig. Pius XII was er van overtuigd, dat het verbod van de anti-conceptiva absoluut en onveranderlijk was, gezien zijn uitspraak van 1951 : « dit verbod behoudt zijn kracht vandaag zoals gisteren, morgen en altijd. » De paus zei dit op grond van de mening, dat het hier ging over een rechtstreekse interpretatie van een goddelijke wet. Deze uitspraak is principieel ontkend door Paulus VI, die precies over deze leer in 1964 verklaarde : « de leer van mijn voorgangers moet gehandhaafd blijven, zolang als ik mij in geweten niet verplicht acht deze te wijzigen ». Dat houdt in, dat de paus toen geen principiële bezwaren zag tegen een eventuele wijziging van het kerkelijk standpunt. M. a. w. de paus liet toen principiëel de mogelijkheid open, dat hij na informatie door de Pauselijke Commissie het traditionele standpunt óf zou handhaven óf wijzigen. Een andere uitleg is m. i. niet mogelijk, omdat de paus dit gezegd heeft bij de definitieve samenstelling van en opdracht aan de bekende Pauselijke Commissie. Als tóen zijn beslissing al vastgestaan had

(namelijk dat een wijziging van het kerkelijk standpunt persé onmogelijk was), dan had hij die Commissie niet hoeven in te stellen om hem te helpen die uitspraak te kunnen doen ! Daarom blijft m. i. geen andere conclusie mogelijk dan deze : de paus achtte het in 1964 principiël gezien mogelijk dat hij tot een wijziging van het kerkelijk standpunt zou overgaan. Welnu, dat is duidelijk in tegenspraak met de encycliek. Daaruit blijkt dat de paus nú van opvatting veranderd is en meent dat de kerkelijke leer omtrent de methoden tot geboorteregeling onveranderlijk is. Vanwaar die ommezwaai ?

We herkennen hierin duidelijk de opvatting, die vertolkt werd door de minderheidsnota en die we in de encycliek tussen de regels door en naderhand in de Osservatore Romano uitdrukkelijke konden beluisteren : het gaat over een natuurwet, « dus » goddelijke wet, de onfeilbaarheid van de pausen is er mee gemoeid en een wijziging van standpunt zou afbreuk doen aan het gezag en het prestige van de H. Stoel. Gezien het karakter van de huidige paus en zijn theologische visie op het pauselijk ambt, lijkt het mij niet helemaal onbegrijpelijk, dat hij na twee jaren (tussen indiening van het rapport in 1966 en de encycliek in 1968) uiteindelijk gezwicht is voor de visie van de minderheidsnota.

Uit de negatieve reacties, maar nog erger uit het schouderophalen blijkt, dat deze poging het traditionele standpunt opnieuw leven in te blazen méér afbreuk heeft gedaan aan het pauselijk gezag dan door om-het-even-welke verandering mogelijk geweest was. De opstellers van de encycliek hadden zich kunnen troosten met het feit, dat de Kerk in de loop der geschiedenis meerdere malen een ander standpunt innam inzake de concrete ethische normen op het gebied van sexualiteit. Bovendien : het ging hier niet over het verlaten van het grondbeginsel der menswaardigheid, maar over een nieuwe interpretatie daarvan in andere concrete ethische normen. Tenslotte : misschien is het wel juist die verabsolutering en afgrendeling van de aangeboden zienswijze welke de encycliek zo onaanvaardbaar maakt. « Starheid en onveranderlijkheid zijn in strijd met de diepste zin van de evangelische boodschap. Wellicht begrijpt men nog niet voldoende, dat handelingen, die in materieel opzicht aan elkaar gelijk zijn, in de loop der tijden een geheel andere menselijke betekenis kunnen krijgen. Veranderingen van ethische zienswijzen rechtvaardigen zich in eerste instantie reeds door de noodzaak om de blijvende menselijke waarden uit te drukken in een vorm, die eigen is aan elke tijdsperiode en aan elke cultuur » (Kardinaal Suenens 1966).

De leer van de kerk

De paus vraagt innerlijke en uiterlijke gehoorzaamheid aan « de leer der kerk » in deze zaken (n° 28). Is het waar, dat de leer van de encycliek inderdaad de leer van de kerk genoemd kan worden ?

Het wil mij voorkomen, dat in de afgelopen tijd steeds duidelijker is gebleken, dat de leer van de encycliek wel de visie van een minderheidsgroep (voornamelijk romeinse) theologen weergeeft, maar zeer zeker niet de visie van de kerkgemeenschap. Boven werd reeds gezegd, dat de leer van de encycliek indruist tegen de visie van het Vaticaans Concilie. Ze gaat ook in tegen de opvattingen van de Pauselijke Commissie. Dit laatste is een serieuze zaak, omdat men deze Commissie representatief mag achten voor het geloof en het ethisch bevinden, dat nu in de kerkgemeenschap leeft. Dit impliceert, dat de encycliek indruist tegen de overgrote meerderheid van de katholieke gehuwden, die ontegenzeggelijk een zeer gewichtige stem in het kapittel moeten hebben bij de beoordeling van wat in een huwelijk menswaardig is en wat niet. Dat de meerderheid van de katholieke gehuwden anders denkt dan de encycliek wordt o. m. bevestigd door de rapporten van het Internationaal Lekencongres te Rome in 1967 gehouden, door de resultaten van de onderzoekingen van Intomart en van het I. T. S. van Nijmegen, door de stellingname van de Duitse Katholiken Tage in 1968 en van het Nederlands Pastoraal Concilie in januari 1969. En wat betreft de bisschoppen : het valt niet te ontkennen, dat een aantal bisschoppen een andere visie er op na houden dan in de encycliek aangeboden wordt. Het is echter moelijk te schatten hoeveel bisschopen dat zijn. Wel is heel duidelijk dat het wereld-episcopaat verrast en zelfs in verlegenheid gebracht werd door deze encycliek, gezien het feit, dat allerwegen speciale bisschoppenconferenties bijeengeroepen werden om zich te beraden over de ontstane moeilijkheden. Wat men ook theoretisch-theologisch kan zeggen over de persoonlijke macht van de paus, het blijft een vreemde zaak, dat de paus in een zó belangrijke kwestie beslist zónder serieuze raadpleging van het wereldepiscopaat (zowel bestuurlijk gezien als vanuit het standpunt van wérkelijke collegialiteit). Er zijn ook een aantal bisschoppen die een adhesie-betuiging gestuurd hebben, die echter achteraf van betrekkelijke waarde bleek te zijn : uit feiten en publicaties is gebleken, dat er vaak geen sprake was van de door hun genoemde «eensgezinde instemming» met de encycliek. Uit persoonlijke brieven van theologen en priesters uit dergelijke landen weet ik, dat ook dáár de meerderheid ánders dacht, maar dat practisch niemand dit hardop durfde te zeggen uit angst voor represaillemaatregelen (sic !) van de kant van zeer conservatieve bisschoppen. We weten overigens dat in Engeland en Noord-Amerika een aantal priesters en theologen voor het dilemma gesteld zijn : of gehoorzamen, of ontzetting uit hun ambt. Dergelijke zaken dwingen ons tot de vraag, of deze methoden in overeenstemming te brengen zijn met een evangelische ethiek en of deze methoden de meest geëigende zijn om in een christengemeenschap « de eensgezindheid in Jesus Christus », waartoe de paus n° 28 oproept, te realiseren...

Bij een dergelijke functionering van het gezag wordt een beroep op het gezag zelf een hachelijke zaak. De paus beroept er zich op, dat

ieder « rechtschapen mens » de juistheid van zijn interpretatie van de natuurwet moet kunnen inzien (n° 17). De feiten tonen aan, dat de meerderheid binnen de katholieke kerk, practisch alle reformatorische kerken en de humanisten de juistheid van de encycliek niet alleen niet inzien, maar zelfs op grond van principiële argumenten bestrijden. Natuurlijk hebben de Osservatore Romano en de Nederlandse Confrontatie-groep gelijk wanneer zij zeggen, dat over waarheid of onwaarheid niet beslist wordt door de meerderheidsvisie. De waarheid wordt inderdaad niet gevonden door de «koppen te tellen». Maar daar staat tegenover, dat het bij een uitspraak van het kerkelijk gezag over ethische kwesties - anders dan bij geloofsgeheimen in stricte zin - handelt over waarheden, die voor het ethisch aanvoelen en denken van de mensen reeds toegankelijk zijn. «Daarom kan er een zekere herkenning ontstaan, óók als de kerk onaangename, onpopulaire dingen moet zeggen ; de vermaning wordt dan toch gehoord en verstaan. Wanneer echter een bepaalde ethische uitspraak bij vele oprechte gelovigen geen enkel moment van herkenning (maar zelfs het tegendeel) oproept, dan moet men zich ernstig afvragen of deze leer wel juist is » (Rapport « Huwelijk en Gezin » van het Nederlands Pastoraal Concilie). We constateren nu, dat overal ter wereld vele diepgelovige, integere en kompetente katholieken (zoals bijvoorbeeld in de Commissie, die door de paus was samengesteld) en niet-katholieken in geweten een andere visie voorstaan. Hiermee geen rekening houden is in strijd met de eerbied, die wij volgens het Vaticaans Concilie aan het oprecht naar waarheid zoekende geweten verplicht zijn (Pastorale Constitutie over de kerk in de wereld, n° 16).

Een beroep op het persoonlijk geweten en op het verantwoordelijkheidsbesef van de gehuwden, zoals de encycliek eigenlijk bedoelt, kan alleen maar effect hebben als men juist de klemtoon legt op de personalistische factoren, die dit gewetensoordeel mede bepalen. Omdat de encycliek op categorische wijze de biologische wetmatigheid als enigste criterium stelt voor de ethische waardering van de methoden tot geboorteregeling, worden apriori alle overdenkingen van medische, psychologische en sociale aard als criteria uitgesloten. Ethisch gezien is dit een onhoudbare opvatting, omdat men eerst door deze factoren op het niveau van de menselijke persoon, dus van de ethiek komt.

Het Nederlands Pastoraal Concilie

In de Januari-zitting 1969 van het Nederlands Pastoraal Concilie is het Rapport « Huwelijk en Gezin » besproken. In dit rapport kwam de kwestie van de geboorteregeling als één aspect van huwelijk en huwelijksbeleving ter sprake. Het rapport was bij het verschijnen van de encycliek in grote lijnen gereed. De Commissie meende dat de encycliek geen voldoende grond bood om haar visie inzake geboorte-

regeling te veranderen. In het geheel van de gedachtengang van het rapport wordt de ethische normering van de methoden tot geboorteregeling niet exclusief gevonden in de biologische ordening, doch primair op het niveau van de menselijke persoon. De personalistische betekenis van de menselijke sexualiteit wordt zeer sterk naar voren gehaald en voor de normering wordt een uitdrukkelijk beroep gedaan op de persoonlijke, medische, psychologische en sociale factoren, die daarin meespelen.

Bij de stellingen op het einde van het commissie-rapport vindt men er geen, waarin een uitspraak wordt gedaan over de inhoudelijke ethische boodschap van de encycliek. De Nederlandse bisschoppen hadden dit aan een andere commissie opgedragen (de Landelijke Katholieke Raad voor Huwelijks - en Gezinspastoraal). Tijdens de Concilie-zitting werd een dergelijke stelling over de inhoudelijkheid geformuleerd en ter discussie gesteld. Hierin werd gezegd, dat de categorische veroordeling van de anti-conceptiva « onaanvaardbaar » is en dat de persoonlijke gewetensbeslissing van de echtparen dient erkend te worden. De bisschoppen hebben daarna een andere tekst voorgesteld, die tenslotte na enige wijzigingen goedgekeurd is door de acht bisschoppen en door alle stemgerechtigden (uitgezonderd negen personen). De tekst van de drie stellingen luidt nu als volgt :

1) De Plenaire Vergadering vraagt om verder overleg met het wereldepiscopaat, de paus, de gehuwden en de deskundigen over een eigentijdse christelijke huwelijksopvatting.

2) De plenaire vergadering acht de absolute afwijzing door de encycliek Humanae Vitae van de kunstmatige middelen tot geboorteregeling op grond van de gegeven argumentatie niet overtuigend. De weloverwogen persoonlijke gewetensbeslissing van de gehuwden dient erkend te worden.

3) De plenaire vergadering meent daarom, dat de discussies over de huwelijksbeleving niet zijn afgesloten en dat de werkzaamheden in de zielzorg en de geestelijke gezondheidszorg, hiermee rekening houdend, kunnen worden voortgezet.

Waarom deze verandering van « onaanvaardbaar » naar « niet overtuigend » ? Als reden werd o. m. naar voren gebracht, dat geen formulering moet gekozen worden, die de indruk zou wekken van een categorische veroordeling van andere opvattingen. In dat geval zou men namelijk dezelfde fout maken als men aan de encycliek verwijt. Vervolgens : volgens de opvatting van de bisschoppen was dit een formulering van hun standpunt, dat zij konden innemen los van hun collegae in het wereldepiscopaat. Men kan lang en breed over de waarde van deze redenen discussiëren, maar het voorstel bleek in ieder geval zo niet overtuigend, dan toch aanvaardbaar te zijn. De commissie Huwelijk en Gezin had geen bezwaren tegen de

formulering « niet overtuigend », omdat zij in het betreffende tekstgedeelte van haar rapport eenzelfde wijze van formulering gebruikt had.

Maar is daarmee de stellingname van het Pastoraal Concilie niet afgezwakt tot een « bemoedigend pastoraal woordje », dat de inhoud van de encycliek niet raakt ? Naar mijn mening is dat niet het geval. De stellingen, zoals ze nu zijn, bevatten zeer duidelijk ook een stellingname ten opzichte van de inhoudelijke ethische boodschap van de encycliek. In de debatten is uitdrukkelijk gesteld, dat onder die niet overtuigende argumenten ook diende begrepen te worden : het argument dat de H. Geest de waarheid van deze encycliek zou waarborgen (zie : Derde plenaire Vergadering ; Pastoraal Concilie van de Nederlandse Kerkprovincie, Uitg. Kath. Archief, Amersfoort 1969). Bovendien laat de encycliek zelf beslist niet de ruimte om de gegeven argumenten « niet overtuigend » te achten en te kiezen voor een andere visie op grond van andere argumenten. Tenslotte : « de weloverwogen persoonlijke gewetensbeslissing van de gehuwden dient erkend te worden » betekent onmiskenbaar, dat de persoonlijke factoren (zoals de eisen van de echtelijke liefde, het gezin en de sociale omstandigheden) werkelijk van doorslaggevende betekenis zijn voor de ethische normering en de juistheid van de gewetensbeslissing. In de encycliek daarentegen wordt - zoals boven reeds gezegd - elke gewetensvisie, die van de encycliek afwijkt, een dwalend, willekeurig en vals geweten genoemd.

Persoonlijk geweten als beslissende norm

Gezien de fundamentele bezwaren tegen de ethiek van Humanae Vitae en de ernst van de argumenten, welke pleiten voor een andere ethische visie, kan men m. i. de volgende opvatting verdedigen : elk katholiek echtpaar kan in geweten volkomen verantwoord die methode tot geboorteregeling kiezen, die voor hún huwelijk de menswaardigheid van de sexuele huwelijksbeleving zo gaaf mogelijk doet zijn. En dit geldt zowel voor p. o., als voor de pil of een der andere anti-conceptiva. (Let wel : het gaat over anti-conceptiva en niet over abortiva). Dit is beslist geen ongebondenheid of willekeur, maar allereerst gebondenheid aan de echt menselijke factoren, die hierbij in het geding zijn : de eisen van de echtelijke liefde, van het gezin en van de sociale omstandigheden. Men kan daar als laatste factor het criterium uit de encycliek aan toevoegen. Echter niet op de exclusieve manier zoals de encycliek doet, doch in deze zin : wanneer een echtpaar meent te moeten kiezen voor een methode, die een ingreep in de biologische processen of in de fysiologie veronderstelt, dan is die slechts aanvaardbaar voor zover het welzijn van de menselijke persoon in zijn totaliteit daarmee op werkelijke wijze gediend is. Ingrijpen in de biologische ordening is op zich genomen ethisch irrelevant. Een dergelijk ingrijpen wordt pas ethisch goed of kwaad in de contekst van de menselijke persoon, die echter méér is dan

alleen maar « lichaam ». Alleen de gewetensbeslissing, die met âl deze factoren rekening houdt, heeft m. i. de kans om de grondnorm van de menswaardigheid in de sexuele beleving bij benadering waar te maken.

Als men op deze wijze het persoonlijk geweten stelt als laatste norm, dan houdt dit waarachtig niet in, dat men de huwelijksethiek wil uitleveren aan willekeur, zoals de opstellers van de encycliek ons willen doen geloven (n° 10, 17, 18). Het betekent ook niet : uitvluchtjes zoeken om niet aan de paus te hoeven gehoorzamen. Een beroep doen op het persoonlijk geweten betekent : een pleidooi houden om iedereen er van te doordringen, dat hij in geweten gebonden wordt door datgene wat ethisch waar is. Gezien al het voorafgaande lijkt het mij zeer aannemelijk, dat de encycliek niet kan beschouwd worden als de meest authentieke verwoording van DE ethische waarheid omtrent huwelijk en huwelijksbeleving.

Zijn we nog katholiek ?

De brieven van de verschillende bisschoppenconferenties (o. a. van Nederland, België, Duitsland, Oostenrijk, Frankrijk) uitten waardering voor de persoon van de paus en vragen respect voor zijn visie. Daarna geven ze een eerste aanzet voor de pastorale begeleiding, welke deze encycliek kennelijk behoeft. We vinden in geen van die brieven een uitdrukkelijke keuze voor een andere ethische visie. Dit wordt door velen betreurd. Toch meen ik persoonlijk dat deze brieven veel meer bevatten aan ethische stellingname dan op het eerste gezicht opvalt : zij erkennen namelijk het recht van bestaan van een gewetensbeslissing, die door ándere normen geleid wordt dan die éne, exclusieve norm van de encycliek. Zij vragen dit gewetensoordeel te eerbiedigen, maar niet als vals of dwalend geweten. De encycliek daarentegen zegt, dat iedere gewetensbeslissing, die anders genormeerd wordt, een dwaling is. Daarmee hebben de verschillende bisschoppen naar mijn mening reeds veel meer gedaan dan een bemoedigend pastoraal woordje spreken. Dat kan ook niet anders : een waarachtig pastoraal woord zeggen over een kwestie brengt uiteraard met zich mee dat een bepaalde visie op de zaak zelf daarin doorschemert. Maar misschien mogen we hopen, dat de bisschoppen-synode zich duidelijker zal uitspreken over de inhoud. Uit het geheel van de reacties van de bisschoppen blijkt echter duidelijk dat zij het laatste woord nog niet gesproken achten. Dat is een reden te meer om de overtuiging te mogen hebben, dat het pastoraal werk (zowel individueel als meer geïnstitutionaliseerd in huwelijksbureaux e. d.) doorgang moet vinden. Op dit moment afbreken daarvan lijkt mij pastoraal gezien volkomen onverantwoord. De geschiedenis van de huwelijksethiek in de katholieke kerk is niet afgesloten met deze encycliek. Omdat de leer van de encycliek en het geloof en het ethisch besef van de gemeenschap van gelo-

vigen kennelijk niet identiek zijn, is het zeer wel mogelijk om katholiek te zijn en te blijven, óók als men de ethische zienswijze van de encycliek niet aanvaardt. Of wij katholiek of niet-katholiek zijn hangt niet af van het feit of wij in deze zaak « gehoorzaam » zijn. Katholiek of niet-katholiek zijn hangt primair af van onze bereidheid om verbonden te blijven met de gemeenschap van mensen, met wie we eerlijk proberen te geloven in Christus en in diens boodschap en ook van de bereidheid om samen te blijven zoeken naar de ethische opgave, die de aanvaarding daarvan met zich meebrengt. In het gelovig en ethisch bewustzijn van de gehele kerkgemeenschap ligt naar mijn overtuiging de eigenlijke norm, die mijn persoonlijk geweten als katholiek bindt. Deze overtuiging stoelt op het geloof en het vertrouwen, dat de Geest Gods alleen maar bij ons kan zijn, naarmate wij bereid zijn communicerend, d. i. gemeenschapvormend bij elkaar te zijn.

Ik ben er van overtuigd dat de kerk een eigen, typisch christelijke boodschap aan de gehuwden heeft aan te bieden. Maar deze typisch christelijke boodschap kan uiteraard niet primair bestaan in een beslissing over welke methode tot geboortregeling niet en welke methode wél overeenkomstig de wil van de hemelse Vader is. De verkondiging van de christelijke kerk zal primair een verkondiging van de evangelische boodschap aan de gehuwden moeten zijn. Ik bedoel : de kerk heeft tot eigen taak om aan de gehuwden te pas en te onpas te prediken hoe de evangelische opdracht tot liefde in hún liefdesverbintenis gerealiseerd moet worden. Zij zal aan de gehuwden duidelijk moeten maken wat een bereidheid tot voorbehoudsloze liefd betekent met het oog op de realisering van verlossing en heil voor elkaar. De schriftuur bieldt voldoende materiaal om dit op een uiterst concrete wijze te doen. Het is namelijk helemaal niet moeilijk om op dat gebied een taal te spreken, die door alle gehuwden van goede wil verstaan wordt. Denk aan de beschrijving van die « alledaagse » liefde in I Kor. XIII : de liefde is welwillend, niet afgunstig, zij rekent het kwade niet aan, zij verdraagt alles, hoopt alles en duldt alles.

Ik ben er eveneens van overtuigd, dat de christelijke kerk een boodschap heeft ten aanzien van de sexualiteitsbeleving en de methoden tot geboorteregeling. Deze boodschap en taak is echter m. i. van een geheel andere aard dan de zojuist genoemde. Zij kan en moet de grondnorm prediken, namelijk dat deze sexualiteitsbeleving menswaardig zij. De kerk heeft echter vanuit de heilsboodschap geen gedetailleerde gegevens ter beschikking. Dat impliceert : haar taak inzake de concrete inhoud van de menswaardigheid op dit gebied zal slechts kunnen bestaan in het critisch aanvaarden en stimuleren van al het werkelijk humane, wat in het menselijk denken in de wisselende culturen daaromtrent gevonden wordt. En zo het kerkelijk leergezag al meent tot concretere uitspraken te moeten overgaan,

zal men er zich voor moeten hoeden om eeuwigheidsuitspraken te doen, gezien de grote verschillen vanwege geaardheid van presonen en daarom van huwelijksverhoudingen, gezien de verschillen van gezinsomstandigheden en sociale contekst, gezien de verschillen naar gelang land, volk en cultuur. Concretisatie van haar taak tot humanisering van de sexualiteit in het perspectief van het heil kan slechts geschieden door een voortdurend appél op het persoonlijk geweten, opdat de gehuwden zich in hun gewetensbeslissing gebonden weten door alle echt menselijke waarden die hierbij in het geding zijn (Janssens 1966).

Om te besluiten : het wordt steeds duidelijker, dat deze encycliek veel diepere problemen raakt en inzet geworden is van een veel fundamenteler conflict der meningen binnen de kerkgemenschap. Door het voortschrijdende secularisatieproces staat de kerkgemeenschap voor deze beslissende vraag : is zij al dan niet bereid om te erkennen dat haar taak inzake ethiek bestaat in de aanvaarding en stimulering van al wat er aan authentieke humaniteit en aan ethisch bevinden in de gemeenschap van gelovigen leeft ? En daarmee samenhangend: zijn de gezagsdragers in de kerk er toe bereid om het geloofsbewustzijn en het ethos van de kerkgemeenschap in haar geheel te beschouwen als het uitgangspunt van een christelijke ethiek ? De strijd die nu gestreden wordt, gaat m. i. niet meer over de huwelijksethiek, maar over de kerk en het functioneren van het gezag in de kerk. Het is te hopen, dat de wens van de Nederlandse bisschoppen in vervulling zal gaan : « moge het gesprek rond deze encycliek bijdragen tot een zuiverder waarderen en functioneren van het gezag in de kerk », d. i. in een werkelijke collegialiteit van de paus met de bisschoppen en heel de kerkgemeenschap.

Het heeft er alle schijn van, dat we nog niet aan het echte dieptepunt toe zijn. We zullen in ieder geval de weg tot het einde moeten gaan. Naar mijn overtuiging is dat de enigste mogelijkheid om de verwarring en de onrust te boven te komen en om de oude, institutionele en hiërarchische gezagskerk te doen groeien naar de liefdeskerk, waartoe Joannes XXIII ons de weg gewezen én geopend heeft.

LITERATUUR

BEEMER, Th. : Beschouwingen van een moraaltheoloog over de geboorteregeling, in : Huisarts en wetenschap 10 (1967) n° 12, 443.

BOCKLE, F : Antikonzeption und Nidationshemmung in katholisch theologischer Sicht, in : Empfängnisverhütung aus Verantwortung, Stuttgart 1968, 26.

BOCKLE, F. : Die Enzyklika in der Diskussion, Zürich 1968.

Brief van de Nederlandse Bisschopen d. d. 31-8-1968.
Brief van de Belgische Bisschoppen d. d. 30-8-1968.
Brief van de Duitse Bisschoppen d. d. 3-9-1969.

Consensus Paper. Internationaal Theologen Congres, Amsterdam 19-9-1968.
Dossier « HUMANAE VITAE ». Kath. Archief, Amersfoort, 1968.
« HUWELIJK EN GEZIN », Rapport van Commissie 8 van het Nederlandse Pastoraal Concilie, Rotterdam 1968 (Uitg. PINK).

JANSSENS, L. : Echtelijke liefde en verantwoord ouderschap, Kasterlee 1966.

KLIJN, W. C. H. : Na de encycliek Humanae Vitae : Reacties bepalend voor de toekomst, in : Volkskrant 17-8-1968.

KNOLL, A. : Katholische Kirche und scholastisches Naturrecht, Wien 1962.

LUYPEN, W. : Fenomenologie van het natuurrecht, Hilversum '66.

PAULUS VI : Rede tot de Kardinalen op 23-6-1964, in : Doc. Cath. 1964, c 817.

PAULUS VI : « Humanae Vitae » d. d. 25-6-68 (Uitg. Eccl. Doc.).

PIUS XII : Rede op 12-9-1958, in : Kath. Arch. 13 (1958) K. 1130.

PIUS XII : Rede op 29-10-1951, in : Doc. Cath. 1951, c. 1438.

SCHILLEBEECKX, H. : Het huwelijk volgens Vaticanum II, in : Kath. Artsenblad 45 (1966) 2, 33.

SPORKEN, C. P. : Het christelijk huwelijk, in : Theologie I, sectie 5, n° 9 en 10, Culemborg 1967.

SPORKEN, C. P. : Kortsluiting in het katholieke denken over huwelijk en sexualiteit, in : De Tijd 3-8-1968.

SPORKEN, C. P. : Encycliek contra persoonlijk geweten ? in : Kath. Artsenblad 47 (1968) n° 8, 223.

SPORKEN, C. P. : Encycliek, kerk en persoonlijk geweten, in : Kath. Gez. zorg 37 (1968) n° 9, 314.

SPORKEN, C. P. : Voorlopige Diagnose. Inleiding tot een medische ethiek. Merksem-Utrecht (Ambo) 1969.

SUENENS, Kard. : La morale chrétienne change-t-elle ? in : Doc. Cath. 1966, c. 606.